СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

STRATEGIC PRIORITIES OF FORMING SAFE CONDITIONS FOR INNOVATIVE ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

УДК 338.24.021.8

<https://doi.org/10.32843/infrastruct35-49>

Штангрет А.М.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри
фінансово-економічної безпеки,
обліку і оподаткування

Українська академія друкарства
Шляхетко В.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансово-економічної
безпеки, обліку і оподаткування
Українська академія друкарства

Штангрет І.А.

студент
Українська академія друкарства

В умовах посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках інноваційна діяльність формує основу для виживання підприємства та досягнення економічних інтересів. Для більшості українських підприємств характерна інноваційна пасивність, причинами чого можна вважати як небажання менеджерів ризикувати, відсутність фінансових ресурсів для реалізації інноваційних проектів, моральне та фізичне старіння основних засобів, посилення конкуренції в секторі високотехнологічної продукції з боку іноземних товаровиробників, так і втрату наукового потенціалу країни. Обґрунтовано, що інноваційна діяльність потребує формування безпечних умов, які в межах певного підприємства повинні створюватися системою економічної безпеки. Обґрунтовано необхідність розширення переліку завдань для системи економічної безпеки, які в сучасних умовах повинні також передбачати: формування інформаційного підґрунтя вибору можливого варіанту нововведення; виявлення і мінімізацію ризиків, протидію або ж адаптацію до негативного впливу загроз; захист інновацій шляхом здійснення контррозвідувальних заходів.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, система економічної безпеки, загроза, ризик.

В условиях усиления конкуренции на внутреннем и внешнем рынках инновацион-

ная деятельность формирует основу для выживания предприятия и достижения экономических интересов. Для большинства украинских предприятий характерна инновационная пассивность, причинами чего можно считать как нежелание менеджеров рисковать, отсутствие финансовых ресурсов для реализации инновационных проектов, моральное и физическое старение основных средств, усиление конкуренции в секторе высокотехнологичной продукции со стороны иностранных товаропроизводителей, так и потерю научного потенциала страны. Обосновано, что инновационная деятельность требует формирования безопасных условий, которые в пределах определенного предприятия должны создаваться системой экономической безопасности. Обоснована необходимость расширения перечня задач для системы экономической безопасности, которые в современных условиях должны также предусматривать: формирование информационного основы выбора возможного варианта нововведения; выявление и минимизацию рисков, противодействие или адаптацию к негативному воздействию угроз; защиту инноваций путем осуществления контрразведывательных мероприятий.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, инновационное развитие, система экономической безопасности, угроза, риск.

In the face of increased competition in the domestic and foreign markets, innovative activity forms the basis for the survival of the enterprise and the achievement of economic interests. Most Ukrainian enterprises are characterized by innovative passivity, the reasons for which can be considered as the reluctance of managers to take risks, the lack of financial resources for the implementation of innovative projects, the moral and physical aging of fixed assets, increased competition in the high-tech products sector from foreign producers, and the loss of the country's scientific potential. The theoretical basis for ensuring innovative development is formed on the basis of safe conditions for the functioning of enterprises, in fact, does not correspond to the real conditions of doing business. Therefore, the current stage of development of safety in Ukraine should be aimed at identifying and achieving strategic priorities for existing systems of economic security. Innovation activity is characterized by a number of specific parameters that require the application of a methodology; it provides information support for the selection and implementation of innovative projects, protection of innovations to strengthen competitive positions and achieve economic interests. It is substantiated that the reduction of the possible negative consequences of the implementation of risk is possible due to the formation of an information basis for making each managerial decision at each stage of innovation. An analytical study, which included a survey of experts from among employees of innovatively active industrial enterprises, made it possible to formulate a list of typical internal and external threats was made. The list of key strategic priorities in the actions of security entities, which should include: monitoring the changes in the external environment, in particular consumer demand, seasonal fluctuations, etc.; conducting competitive intelligence to respond timely to changes in the activities of competing enterprises; assessing the level of risk associated with the selection of a possible innovation; phased adaptation of the internal environment to the results of innovation; protection of innovation through counterintelligence activities. It is justified that without proper attention to certain strategic priorities, the effectiveness of innovation will be significantly lower.

Key words: innovation, innovative activity, innovative development, economic security system, threat, risk.

Постановка проблеми. Останні кілька десятиліть для українських підприємств можна визначити як такі, що вимушено орієнтують їх на виживання. Причинами цього є як складні трансформаційні процеси в економіці, політичне та соціальне напруження, військові дії, так і фактична відкритість митних кордонів, коли рівень конкуренції з боку іноземних товаровиробників щорічно посилюється. З урахуванням фактичних умов ведення бізнесу на більшості українських підприємствах створено системи економічної безпеки, завдання

яких суттєво різняться – від виключно фізичного захисту території та майна до чітко впорядкованої ієрархічної структури, яка інтегрована в систему управління підприємством та уможливорює максимальний захист інтересів підприємства. Швидка зміна умов ведення бізнесу формує все нові виклики, які стимулюють до вдосконалення системи економічної безпеки. Одним із таких викликів можна вважати слабкий захист інноваційної діяльності підприємств, який в умовах необхідності забезпечення необхідного рівня конкурентоспро-

можності продукції за рахунок інновацій актуалізує розширення сфери діяльності та відповідальності служби безпеки, що не може бути реалізовано без належного теоретичного підґрунтя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розробленню питань щодо забезпечення економічної безпеки підприємств чимало уваги приділили українські та зарубіжні вчені, зокрема: Л. Абалкін, О. Ареф'єва, І. Бінько, Н. Вавдіук, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, Г. Козаченко, М. Копитко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, Т. Момот, В. Мунтіян, Є. Олейніков, І. Оттенко, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, В. Прохорова, Я. Пушак, В. Франчук, М. Швець, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, В. Ярочкін та ін.

Проблематиці інноваційної діяльності підприємств присвячено праці таких науковців, як М. Адаменко, І. Баланов, І. Бланк, Т. Близнюк, Н. Зінько, С. Ілляшенко, Г. Кірейцев, В. Ковальов, Г. Тельнова, О. Терещенко, Р. Фатхутдінов, І. Череп, І. Шейко, В. Шелудько тощо.

Постановка завдання. Питання формування безпечних умов для інноваційної діяльності залишається поза увагою науковців, що в умовах посилення конкурентної боротьби актуалізує їх дослідження. Мета статті полягає в обґрунтуванні стратегічних пріоритетів забезпечення безпечних умов для інноваційної діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Перш ніж зосередити увагу на визначенні стратегічних аспектів формування безпечних умов інноваційної діяльності підприємства, доцільно в загальному окреслити сутність інновацій, визначити можливі виклики, ризики та загрози для інноваційної діяльності в Україні.

М. Кондратьєв довів вплив винаходів та інновацій на перехід до підвищувальної хвилі великого циклу, який супроводжується суттєвою зміною техніки та технології виробництва. Термін «інновації» був запропонований

Й. Шумпетером, під яким він розумів «...зміни, що проводяться з метою впровадження нових споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловість та їх практичного використання» [6, с. 255]. Стрімкий розвиток світової економіки, який розпочався у другій половині минулого століття, перш за все можна пов'язати з активізацією інноваційної діяльності як основи посилення конкурентних позицій товаровиробників. Отже, проблема збільшення інноваційної активності стала актуальною, а до її вирішення долучилося широке коло науковців. Уважаємо за доцільне процитувати лише кілька визначень поняття «інновації». Так, П. Друкер під ним розуміє «...особливий засіб підприємців,

за допомогою якого вони досліджують зміни, що відбуваються в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в інших сферах обслуговування» [7, с. 46]. У цьому визначенні інновації орієнтовані на дослідження, виявлення та зміну виробничої діяльності підприємства для задоволення нових потреб споживачів. Деякі інші аспекти знаходимо у публікаціях М. Портера, який трактує інновації як «...результат незвичних зусиль, який дає змогу підприємству досягти такого рівня переваг, коли воно зможе його підтримати лише за допомогою впровадження постійних удосконалень» [8, с. 217], тобто підкреслюючи важливість інновацій для забезпечення високої конкурентоспроможності підприємства.

Сьогодні в науковій літературі присутній відкритий диспут щодо можливості застосування таких термінів, як «інновації», «новація», «нововведення», «винахід», «відкриття» і т. д. Уважаємо за доцільне погодитися з міркуваннями Л. Горюдецької та І. Шевченко, які конкретизують сутність інновації шляхом визначення можливих її варіантів, тобто «...впровадження нової або суттєво поліпшеної ідеї, товару, послуги, процесу або практики, яка призначена для отримання поліпшеного результату» [1, с. 104]. Можна вважати, що сьогодні саме таке визначення дає чітке уявлення про інновації. З іншого боку, створення нового або ж суттєво поліпшеного товару вимагає залучення в умовах певного підприємства додаткових ресурсів і, перш за все, створення групи творчих та кваліфікованих виконавців. Виділення додаткових кадрових, фінансових та матеріальних ресурсів пов'язане з ризиками, зменшення можливих негативних результатів реалізації яких потребує уваги з боку суб'єктів безпеки.

В основі терміна «інноваційна діяльність» лежить трактування інновацій, але з конкретизацією стосовно здатності їх здійснювати та очікуваних результатів. Так, у трактуванні В. Зянько інноваційна діяльність «...являє собою комплекс економічних, технічних, правових, соціальних заходів, пов'язаних із розробленням, упровадженням та використанням інновацій, який має на меті досягнення певного економічного та/або соціального ефектів» [2, с. 56]. С. Ілляшенко подає більш лаконічне визначення як «...процес створення, провадження та поширення інновації» [3, с. 57], тобто вказуючи на процес, який пов'язаний зі створенням та застосуванням інновацій. Р. Фатхутдінов обґрунтовує доцільність трактування інноваційної діяльності як «...діяльності, що спрямована на оновлення існуючого, створення і використання нового конкурентоспроможного продукту (товару, технології способу виробництва) з метою кращого задоволення суспільних потреб (підвищення продуктивності праці, якості продукції, зниження її собівартості тощо)» [5, с. 67].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що певні відмінності в трактуванні термінів «інновації» та «інноваційна діяльність» наявні внаслідок складності та різних сфер застосування; до інноваційної діяльності доцільно включати процеси, які безпосередньо пов'язані зі створенням та використанням інновацій, а також ті, що формують основу для їх появи. Спроможність підприємства до інноваційної діяльності визначається інноваційним потенціалом, тобто здатністю до створення та реалізації інновацій у певних умовах ведення фінансово-господарської діяльності. Поруч зі спроможністю до здійснення інноваційної діяльності доцільно говорити і про можливість формування безпечних умов, що повинно передбачати супровід і захист. Не можна оминати увагою, що інноваційна діяльність є результатом інтелектуальної праці, на яку здатна лише частина персоналу. Відповідно, результативність цієї праці залежить від наявності творчих і вмотивованих виконавців та створених безпечних умов їхньої роботи.

Повертаючись до мети дослідження, зазначимо, що серед завдань для створення на підприємстві системи економічної безпеки повинні бути визначені й такі, які полягають у формуванні безпечних умов для здійснення інноваційної діяльності. Отже, до об'єктів безпеки потрібно віднести інновації, інноваційну діяльність та умови інноваційного розвитку, а процес забезпечення безпеки повинний передусім бути спрямований на розпізнавання й зменшення ризиків та протидію загрозам. Щодо ризиків, то можна стверджувати, що вони виникають під час прийняття кожного управлінського рішення, а стосовно інноваційної діяльності – під час вибору напрямів та варіантів інноваційного розвитку. Зменшення можливого негативного наслідку реалізації ризику можливе завдяки формуванню інформаційного підґрунтя для прийняття кожного управлінського рішення на кожному етапі інноваційної діяльності. Таке інформаційне підґрунтя створюється на основі поєднання обліково-аналітичного забезпечення з результатами конкурентної розвідки. Стосовно загроз, то потрібне створення системи моніторингу для виявлення та відстеження рівня негативного впливу для реалізації адекватних захисних заходів.

Якщо виникнення та можливі варіанти реалізації ризиків чітко пов'язані з конкретними умовами інноваційної діяльності певного підприємства, то загрози можна систематизувати та сформувати типовий перелік, який у подальшому конкретизується суб'єктами безпеки підприємства [4, с. 57]. Здійснене аналітичне дослідження, яке передбачало опитування експертів із числа працівників інноваційно активних промислових підприємств, дало змогу сформувати перелік типових внутрішніх та зовнішніх загроз (рис. 1).

Доводити здатність системи економічної безпеки певного підприємства протидіяти зовнішнім загрозам його інноваційної діяльності доволі складно, але формувати інформаційне підґрунтя для своєчасної адаптації – доцільно. Система економічної безпеки повинна бути орієнтована на створення інформаційного супроводу будь-якого управлінського рішення, у т. ч. у сфері інноваційної діяльності. Тобто актуальною є теза, що безпека формує основу для розвитку, а система економічної безпеки створює безпечні умови для інноваційного розвитку підприємства.

Протидія внутрішнім загрозам – одне з ключових завдань системи економічної безпеки. Дії суб'єктів безпеки повинні передбачати виявлення проблем, формування альтернативних варіантів вирішення, які відповідають стратегії розвитку підприємства, розроблення тактики й реалізацію захисних заходів. Зважаючи на значну тривалість інноваційного процесу, пріоритетним є розроблення стратегії забезпечення інноваційної діяльності, тобто не може йтися про оперативне вирішення окремих проблем, які є вже результатом негативної дії внутрішніх та зовнішніх загроз. Такі дії суб'єктів безпеки за рівнем ефективності будуть суттєво нижчими порівняно з інформаційним супроводом інноваційної діяльності підприємства, що передбачає послідовне виконання дій – від виявлення напрямів інноваційного розвитку, оцінювання ризиків на основних етапах, протидії загрозам і до реалізації інноваційних проектів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що стратегічними пріоритетами в діях суб'єктів безпеки повинні бути:

- стеження за змінами зовнішнього середовища, зокрема попитом споживачів, сезонними коливаннями і т. д.;
- проведення конкурентної розвідки для своєчасного реагування на зміни в діяльності підприємств-конкурентів;
- оцінювання рівня ризику, що пов'язаний із вибором можливого варіанту нововведення;
- поетапна адаптація внутрішнього середовища до результатів інноваційної діяльності;
- захист інновацій шляхом проведення контррозвідувальних заходів.

Доцільним буде й твердження, що без приділення уваги цим стратегічним пріоритетам ефективність інноваційної діяльності буде незначною.

Висновки з проведеного дослідження. Такі терміни, як «інновації», «інноваційна діяльність» та «інноваційний розвиток», в умовах низької рентабельності або ж збитковості в підприємницьких колах застосовуються доволі рідко. Теоретична база забезпечення інноваційного розвитку сформована виходячи з безпечних умов функціонування підприємств, що фактично не відповідає

Рис. 1. Зовнішні та внутрішні загрози для інноваційної діяльності промислових підприємств

реальним умовам ведення бізнесу. Поточний етап розвитку безпекознавства в Україні повинен бути спрямований на визначення та досягнення стратегічних пріоритетів для існуючих систем економічної безпеки.

Виживання українських підприємств безпосередньо залежить від їхньої здатності виготовляти конкурентоспроможну продукцію, що неможливо без активізації інноваційної діяльності, результативність якої значною мірою залежить від формування безпечних умов генерування та реалізації інновацій. Інноваційна діяльність характеризується низкою специфічних параметрів, які вимагають застосування методології, яка уможливує інформаційну підтримку вибору та реалізації інноваційних проектів, захисту нововведень для посилення конкурентних позицій та досягнення економічних інтересів.

Подальшого дослідження потребує розгляд питання розроблення тактичних захисних заходів у сфері формування безпечних умов інноваційної діяльності українських підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Городецька Л.О., Шевченко І.Г. Оцінка впливу інновацій на конкурентоспроможність підприємства. *Економіка та держава*. 2010. № 6. С. 103–105.
2. Зянько В.В., Єпіфанова І.Ю., Зянько В.В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2015. 168 с.
3. Маркетинг. Менеджмент. Інновації : монографія / за ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. Суми : Папірус, 2010. 621 с.
4. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства : монографія / за заг. ред. А.М. Штангрета. Львів : Укр. акад. друкарства, 2017. 276 с.
5. Файчук О.М., Файчук О.В. Інноваційний процес як рушійна сила економічного зростання. *Бізнес Інформ*. 2013. № 10. С. 66–70.
6. Шумпетер Й. Теория экономического развития: исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры. Москва : Прогрес, 1982. 455 с.
7. Drucker P.F. *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. New York : Harper and Row Publishers, 1985.

8. Porter M.E. Competitive strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York : The Free Press, 1980. P. 383–387.

REFERENCES:

1. Horodetska L. O., Shevchenko I. H. (2010) Otsinka vplyvu innovatsii na konkurentospromozhnist pidpriemstva [Assessing the impact of innovation on enterprise competitiveness]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 103–105. (in Ukrainian)

2. Zian'ko V. V., Yepifanova I. Yu., Zian'ko V. V. (2014) *Innovatsijna diial'nist' pidpriemstv ta ii finansove zabezpechennia v umovakh tranzitivnykh zmin ekonomiky Ukrainy* [Innovative activity of the enterprises and its financial security in the conditions of transitive changes of economy of Ukraine]. Vinnytsia: UNIVERSUM. (in Ukrainian)

3. Illiashenko S. M. (2010) *Marketynh. Menedzhment. Innovatsii* [Marketing. Management. Innovation]. Sumy: Papirus. (in Ukrainian)

4. Shtanhret A. M. (2017) Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpriyemstva [Accounting and analytical support for managing the economic security of the enterprise]. L'viv: Ukr. akad. drukarstva.

5. Faichuk O. M., Faichuk O. V. (2013) Innovatsiinyi protses yak rushiina sya ekonomichnoho zrostantia [The innovation process as a driving force for economic growth]. *Biznes Inform*, vol. 10, pp. 66–70. (in Ukrainian)

6. Shumpeter J. (1982) *Teorija jekonomicheskogo razvitija: issledovaniya predprinimatel'skoj pribyli, kapitala, kredita i cikla kon'unktury* [Theory of economic development: studies of entrepreneurial profit, capital, credit and the business cycle]. Moskva: Progres. (in Russian)

7. Drucker Peter F. (1985) *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. New York: Harper and Row Publishers.

8. Porter M. E. (1980) "Competitive strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors". New York: The Free Press, pp. 383–387.

Shtangret Andriy

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Financial and Economic Security,
Accounting and Taxation
Ukrainian Academy of Printing

Shliakhetko Vitaliy

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Financial and Economic Security,
Accounting and Taxation
Ukrainian Academy of Printing

Shtangret Iryna

Student
Ukrainian Academy of Printing

STRATEGIC PRIORITIES OF FORMING SAFE CONDITIONS FOR INNOVATIVE ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

The purpose of the article. The last few decades for Ukrainian enterprises can be defined as they are forced to orient them towards survival. The reasons for this are both complex transformation processes in the economy, political and social tension, military operations, and the actual openness of customs borders, when the level of competition from foreign producers is increasing annually. Taking into account the actual business environment, most Ukrainian enterprises have created economic security systems whose task is significantly different from the exclusively physical protection of the territory and property in a clearly ordered hierarchical structure that is integrated into the enterprise management system and maximizes the protection of the interests of the enterprise. The rapid change in the business environment creates ever new challenges that stimulate the improvement of the economic security system. One of these challenges can be considered weak protection of innovative activities of enterprises, which, in the case of the need to ensure the necessary level of product competitiveness through innovation, actualizes the expansion of the scope and responsibility of the security service, cannot be realized without a proper theoretical basis.

Methodology. To determine and justify the strategic priorities for creating a safe environment for the innovative activity of the enterprise, the following methods were used: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of the essential characteristics of the terms «innovation» and «innovative activity»; synthesis and analysis – to justify the need to create safe conditions for the implementation of innovation in the conditions of Ukrainian enterprises; morphological analysis – to complement the tasks of security entities in the economic security system of the enterprise that directly relate to innovation; graphic – for a visual representation of theoretical and methodological material; abstract-logical – for theoretical generalizations and conclusions of the study.

Results. It has been established that most Ukrainian enterprises are characterized by innovative passivity, which can be considered as the reluctance of managers to take risks, the lack of financial resources for the implementation of innovative projects, the moral and physical aging of fixed assets, increased competition in the high-tech products sector from foreign producers, and the loss of scientific country potential. The theoretical basis for ensuring innovative development is formed on the basis of safe conditions for the functioning of enterprises, in fact, does not correspond to the real conditions of doing business. Therefore, the current stage of development of safety in Ukraine should be aimed at identifying and achieving strategic priorities for existing systems of economic security.

Practical implications. Strategic priorities are identified that can be used in the conditions of this enterprise to improve the process of ensuring economic security through due attention to the formation of a safe environment for innovation. Clarification of the list of key tasks will help to focus on identifying, recognizing and responding to key challenges, risks and threats.

Value / originality. Innovation activity is characterized by a number of specific parameters that require the application of a methodology; it provides information support for the selection and implementation of innovative projects, protection of innovations to strengthen competitive positions and achieve economic interests. It is substantiated that the reduction of the possible negative consequences of the implementation of risk is possible due to the formation of an information basis for making each managerial decision at each stage of innovation. An analytical study, which included a survey of experts from among employees of innovatively active industrial enterprises, made it possible to formulate a list of typical internal and external threats was made. The list of key strategic priorities in the actions of security entities, which should include: monitoring the changes in the external environment, in particular consumer demand, seasonal fluctuations, etc.; conducting competitive intelligence to respond timely to changes in the activities of competing enterprises; assessing the level of risk associated with the selection of a possible innovation; phased adaptation of the internal environment to the results of innovation; protection of innovation through counterintelligence activities. It is justified that without proper attention to certain strategic priorities, the effectiveness of innovation will be significantly lower.